

Духовний досвід самопізнання людини і творчість Тараса Шевченка

Кожен українець може розповісти про свою першу зустріч з творчістю Тараса Шевченка щось цікаве. Як правило, така зустріч відбувалася ще в дитячі роки, коли треба було вивчити його вірш для якогось культурного святкового заходу або для отримання оцінки на уроках української літератури. Ще можна було бачити створені в різні часи художні фільми про поета, названі його іменем. Виконавцями головної ролі в них були славетні актори Амвросій Бучма, Сергій Бондарчук, Іван Миколайчук. Їх пам'ятає хіба що старше покоління, хоч зараз усі бажаючі можуть знайти ці екранізації життя Тараса Шевченка. За останні десятиліття різними телеканалами були здійснені телепроекти, які намагалися всебічно висвітлити життя нашого видатного поета і художника. Продовжує популяризувати творчість Тараса Шевченка книговидавнича галузь, яка поповнює новими тиражами "Кобзаря" полиці книжкових магазинів, що періодично спустошуються зацікавленими покупцями.

Треба сказати, що українці від часу перших надрукованих творів Тараса Шевченка завжди цікавились його творчістю. У XIX столітті читачі Російської та Австро-Угорської імперій шукали його твори, а в XX – видавництва, що друкували "Кобзар", давали можливість співробітникам редакцій на отриманні гроші за багатотисячні тиражі купувати престижні речі. Цей успіх серед українських читачів викликав цікавість і серед представників інших народів, які теж захотіли все знати про нашого Генія, що вийшов з "низів" рабства, здобув визнання як поет і художник. Його твори перекладені на багато мов світу. І з цими перекладами, на думку Павла Загребельного, представлено не тільки поета, а й народ український. Поява великого твору іншою мовою, на думку цього найтиражнішого автора численних повістей і романів, можна порівняти з перевтіленням. Він стверджує в літературознавчому есе "Три долі. Гоголь, Шевченко, Чехов", що український народ уже сотні разів безперестанно народжується в безлічі перекладів Шевченкових поезій.

Розуміння значущості і цікавість до творчості Тараса Шевченка у кожної людини відбувається по-різному. Молодого Шевченка помітив культурний Петербург – його земляки, співвітчизники та іноземці. Вони йому протягнули руку допомоги, доклали зусиль, аби рабовласник Енгельгард випустив його на волю. Талант, воля і добра участь людей, зокрема й великого Карла Брюллова, дозволили отримати звання некласного художника за три срібних медалі по завершенню Академії мистецтв у місті на Неві. Під час перебування протягом трьох літ в Україні він був у центрі уваги українців різних соціальних прошарків. Будучи молодою знаменитістю поет просто знайомився з людьми, писав вірші, малював картини, робив замальовки краєвидів України, був членом Кирило-Мефодіївського товариства. А на засланні, перебуваючи на солдатській службі, він серед офіцерів і солдатів теж знаходив підтримку. Там йому доводилось ховатися зі своїм писанням, хоч уміння малювати було використано для змалювання краєвидів

новоприєднаних територій. Повернення до культурного світського середовища після заслання відоме читачам як останні роки життя поета. За цей короткий період життя Тарас Шевченко отримав звання академіка гравюри, намагався викупити братів і сестер із дітьми з кріпацтва, знайти собі подружню пару.

Зацікавлення творчістю українського поета проявляють представники інших народів світу, найперше – росіяни. В "Шевченківському словнику" є велика за розміром стаття про знайомства поета з російськими письменниками, їх творчі взаємозв'язки і взаємовпливи. Цікавими залишаються свідчення про Тараса Шевченка великого російського письменника Миколи Лескова, який в одній зі своїх повістей устами російського генерала Перлова (прототипом послужив герой севастопольської оборони генерал-лейтенант Степан Олександрович Хрульов) відзначає силу слова українського поета. М. Лесков також залишив спогади про свою зустріч із Тарасом Шевченком в один з останніх днів життя поета. Російський письменник отримав у подарунок щойновиданий "Буквар южнорусский 1861 року", і відчув переживання автора за долю цього навчального посібника для українського народу. М. Лесков ще неодноразово писав до різних часописів про значення творчості Кобзаря, про постійне паломництво українців до його могили в Каневі. Як таке чисте і святенницьке ставлення справжнього великого російського письменника до українського письменника відрізняється від спроб деяких темних душею сучасних писак очорнити світлу пам'ять, нав'язати своє вурдалацтво!

Особисте життя поета було невлаштованим, хоч він собі й шукав дружину. Могла скласти йому партію Ликера Полусмакова, однак вона зрозуміла значення цього чоловіка тільки після його смерті. І тоді вона поселилася біля його могили і до кінця свого життя доглядала її. Що можна шукати Людині в людській особистій трагедії поета? Шукають тільки Нелюди.

Всі оці етапи життя Тараса Шевченка, його різностороння творчість для мене розкривалася поступово. Щось пізнавалося мимохідь, щось вчилося цілеспрямовано. Десь в пам'яті затаїлися кадри названих фільмів про поета. Вони за певних обставин стробоскопічно спалахують у темряві спогадів про дитинство. До цих спогадів додаються деталі вибору "Кобзаря" з кількох варіантів, що були у книжковому магазині мого невеликого селища металургів. То був перший самостійний вибір книги за батькові гроші. Вибрав варіант з фотографією Тараса Шевченка на палітурці (Тільки згодом я отримав уявлення, що в останні роки життя поета вже існувала фотографія). Почав зачитуватися творами, з яких робив висновки, що шкільна програма дуже вузька, а перечитати цю збірку, наповнену зворушливою поезією, потрібно час, розумові зусилля.

Той перший "Кобзар" залишився у батьківському домі, а я після завершення служби, поступивши до університету, купив в Одесі новий екземпляр "Кобзаря", випущений в серії "Вершини світового письменства" з передмовою Олеса Гончара. І майже тоді ж із Жовтих Вод, де я був на весіллі

у брата, привіз п'ятитомник Тараса Шевченка видавництва "Дніпро". Це видання містило автобіографію, щоденник поета, примітки, і тому приємно було розуміти, що під рукою завжди є матеріал, що допомагає при написанні курсової роботи з української мови ("Старослов'янзми в творчості Тараса Шевченка"). А далі – надбання допомагали при написанні курсових робіт з літератури ("Функція заголовка в творчості Тараса Шевченка"). Матеріали курсових досліджень лягли в основу дипломної роботи, яку я вже писав з допомогою перших трьох томів нового повного зібрання творів Тараса Шевченка у дванадцяти томах видавництва "Наукова думка". На них треба було "підписатися", і я пам'ятаю хвилювання і втіху, яке переповнювало душу, коли надійшов перший том. Таким же схвильованим і радісним був і мій батько, простий водій, коли тримав у руках нові томи. На цій хвилі почуттів він попросив зробити "підписку" і для нього.

Після згадки цієї порівняно недавньої події (якихось чверть століття тому назад) у колі своєї сім'ї, хочеться привести приклад поважного ставлення до творчості Шевченка у значно давніші часи, які ще дихали повітрям, що тримало свіжу пам'ять про Поета і Українця. Так, письменниця Докія Гуменна (1904 р. н.), у своїх спогадах "Дар Евдотеї" згадує сімейні історії про батька й діда, їх протистояння, зумовлені книгами. Батько в дитинстві дуже любив читати книжки, що не подобалося дідові. За читанням спливав час, і батько не встигав виконувати ту роботу, яку йому призначав дід. Розправа над читацькими стараннями сина було швидким і суворим: книжки, що заважають роботі – дід роздирав або кидав у вогонь... Його мозолиста рука не здригалася, рішучість не зменшувалася при вигляді сліз замилюваного у читанні хлопця, відкидалися будь-які аргументи зберегти книжку. Однак Докія Гуменна відзначає, що "Кобзар" 1847 року – читаний-перечитаний – все-таки був у їхній хаті. Отже дід Шевченкове слово поважав, не підняв руку на творіння народного співця, раз книжка залишилася з тих часів, і ця повага була чистою.

Від 1989 року моя особиста колекція творів поповнилася перевиданими тоді "Більшою книжкою", "Букварем южноруським". Є у мене перевидана стараннями Сергія Гальченка у 2008 році рукописна збірка творів, переписаних латиницею 1844 року. До неї увійшли "Кобзар 1840 року", поема "Гайдамаки" (1841), "Гамалія" (1843), а ілюстраціями наповнили тоді сторінки Михайло Башилов та Яков де Бальмен. Велика розумова енергія шевченкознавця та бібліографа Сергія Гальченка реалізувалася у проектах "Повернені шевченківські раритети" (2010) та у незвичному але такому логічному форматі "Кобзар. Вперше зі щоденником автора". Я є їх власником, не менш щасливим, ніж у студентські роки.

Треба сказати, що створення своєї бібліотеки творів Тараса Шевченка я розпочав під час навчання в Одеському університеті імені І. І. Мечникова на українському відділенні філологічного факультету. Тоді ж купував монографії шевченкознавців Леоніда Большакова, Петра Жура, працю про естетику творчості поета, почав виписувати журнали "Українське літературознавство", "Сучасність". Мав останній номер "Українського

літературознавства" та його перший номер за новою назвою "Слово і час". Збираючи власну книгозбірню, не забував про бібліотечний фонд університету, знайомство з яким приносило нові світоглядні відкриття. На початку 90-х років відчувалася загадковість перемін, які зовні насувалися в інформативному полі, приводили до знакових перейменувань. Не менш разючими були внутрішні вибухи, що відбувалися, наприклад, при укладанні списку літератури, необхідної для написання дипломної роботи. Шукаючи україномовні Старий та Новий Завіти для збірки цитат із Святого Письма, використаних Тарасом Шевченком, я виявив, що такі видання пробували здійснити П. Куліш, І. Нечуй-Левицький та І. Пулюй. Відкриттям стало існування Євангелія у їх перекладі, який зроблений був після смерті поета, але яке заборонявся офіційною владою, церквою.

Робота над творчістю Тараса Шевченка була цікавою, і я з вдячністю пам'ятаю поради свого керівника, кандидата філологічних наук, доцента Любові Миколаївни Ісаєнко. Також приємно згадувати, що моя філологічна освіта формувалася під керівництвом вчених, чий імена записані в "Шевченківському словнику". А це доцент Петро Трохимович Маркушевський, професори Іван Михайлович Дузь та Григорій Андрійович В'язовський. До їх числа можна додавати всіх інших викладачів факультету, зокрема й професора Василя Васильовича Фащенка, який у 1985 році здобув Державну (Національну) премію України ім. Т. Г. Шевченка за праці "У глибинах людського буття. Етюди про психологізм літератури" (1981) та "Характеры и ситуации" (1982).

Написання курсових та дипломної роботи по творчості Тараса Шевченка розширило моє уявлення про постать Поета, Генія, Пророка, Захисника і Заступника народу (Загребельний), а постійне повернення до його творчості літературознавців засвідчує непроминяльну силу його спадщини.

кандидат філологічних наук, доктор філософії (Ph D), доцент Леонід Володимирович Козинський

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
кафедра української літератури та українознавства